

**KUUKIRI**

# **EESTI KIRJANDUS**

**EESTI KIRJANDUSE SELTSI WÄLJAANNE**

Fr. R. Kreutzwaldi nim.  
Eesti NSV  
**Riiklik Avalik**  
**Raamatukogu**

**TOIMEKOND :**

**J. Aawik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,  
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,  
W. Reiman, J. Tõnisson**

**1913**

**Kaheksas aastakäik**

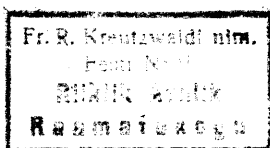
**Nr. 8**

# Eesti Kirjandus nr. 8.

Sisu:

- J. Jõgewer. Õigekeelsus ja õigekiri.  
G. Wilberg. Õue- ehk maja-märgid.  
C. R. Jakobsoni kirjad J. Adamsonile. (Järg).  
Joh. Aavik. Õigekeelsuslikud arvustused.

Bibliografia: Raamatud.



## Õigekeelsus ja õigekiri.

J. Jõgewer.

„Eesti Kirjanduses“ Nr. 6 s. a., lk. 239, tõin ma arvustuses „J. Aavik, keele kaunima kõlavuse poole,“ J. Aaviku lause: „Senni on meil vähe, kui pea sugugi mitte, rõhku pandud keele kõlalise ilu, eufonia peale õigekeelsuse küsimusi otsustades ja grammatikat arendades. Ainult oma-pärasuse ja otstarbekohasuse põhjusemõte on juhtiv ja mõõduandev olnud, kui üleüldse mingisugusist põhjusemõtteist teadlikud oldi. Sellega eksiti: estetiline külg on tähtis. Sest ilu on see, mis iga asja kallimaks ja väärtuslikumaks teeb, ka keele.“ Hr. Aavik tahab siis põhjusemõtteks „õigekeelsuse küsimusi otsustades ja grammatikat arendades“ iluduse mõistet seada. Ma näitasin tähendatud arvustuses, et hr. Aavik ei ole suutnud oma tahtmist teoks teha. Ta ei ole mingit objektiivilist mõõdupuud kätte näidanud, mis ära ütleks, kas teatav keelekuju ilus või inetu on. Ta on oma ülesande liig kergeks pidanud: on lihtsalt Soome keele kujud võtnud, nendega Eesti omasid võrrelnud ja neil juhtumistel, kus Eesti keele kujud Soome omadest lahku lähevad, Eesti omad inetumateks nimetanud. See oleks ikkagi mingisugune objektiiviline mõõdupuu, aga ka seda ei ole ta julgenud otsekohe soovitada, vaid seda võime ainult järeldada, kui tema poolt inetuteks nimetatud keelekujusid ligemalt tähelepanemise alla võtame. Hr. Aavik on oma ülesannet liig kergeks pidanud, kuna see ülesanne tõe poolest aga äravõitmata raske on. Objektiivilist mõõdupuud, millega iludust võiks mõõta, ei ole tänini ülepea veel leitud. Rafaeli pilt, Homeruse lugulaul on ilusad, meie võime neid oma töödele eeskujuks võtta, meie võime ja peame nõudma, et töö ilusasti ja maitserikkalt oleks ära tehtud. See on aga ka kõik. Mõõdupuud, millega mõõta võiksim, kas töö tõesti maitserikas ja ilus on, ei ole olemas. Et Aavik sarnast mõõdupuud ei võinud anda, on täitsa aru-

saadav ja loomulik; tema nõrk külg on see, et ta seda siiski tahaks anda, et ta usub, et seda anda võimalik on, et ilusat keelt võib reeglite abil kätte õpetada. Iludust võib ainult see ära õppida, kellel iluduse tunne sissesündinud, ta võib teda ainult ilusatest eeskujudest õppida, mitte keelemeistrite reeglitest. Kes Eesti keelt ilusasti tahab kirjutada, lugegu võimalikult palju suurte kirjanikkude töösid nende algkeeles, see on minu arvates ainuke abinõuu, mis ilusat keelt kätte õpetab, mitte aga grammatika reeglid. Kaudselt asendub ka hr. Aavik sellele seisukohale, kui ta, ilma et isegi seda tähele oleks pannud, Soome keele iluduse eeskujuks seab. Ma paneksin eeskujudeks, kui me neid juba Soomest peame otsima, mitte Soome keele, vaid Juhani Aho ja Kalevala nende Soome algkeeles. Seda võrt oleksin ma hr. Aavikuga valmis samale seisukohale astuma.

Kuna siis võimatu on iluduse mõistet juhtnõõriks tarvitada õigekeelsuse ja grammatika küsimiste arendamisel, sest et teda kindlatesse objektiivilistesse reeglitesse ei saa mahutada, siis tekib küsimine: Mida peab siis juhtnõõriks võtma, kui tahetakse ära määrata, kas teatav keele või grammatika kuju õige või vale on. Me peame vastama, et niisugused juhtnõõrid küll olemas on, aga seal, kust neid tänini meil harilikult mitte ei ole otsitud. Selle sama küsimuse üle kirjutab Soome professor Dr. E. N. Setälä, praeguse aja tähtsam Soome-Ugri keelte tundja ja genialne keeলেমেес, ajakirja „Soome-Ugri uurimiste“ IV. aastakäigus 1904 kirjatöö „Über die Sprachrichtigkeit“, mille põhjale, enamasti sõna sõnalt, ma oma järgmised arutused sean. Kahjuks ei saa ma Setälä kirjatööd sõnasõnalises tõlkes tuua, sest et ta „Eesti Kirjanduse“ jaoks liig pikk oleks, peasjalikult aga, et temas iseenesest mõistetavalt pearõhk Soome keele olude peale on pandud, kuna meie olud tihti teistsugusemad on. Kui eelolevas kirjutuses siis puudusi leidub, palun neid mitte Setälä, vaid minu arvesse panna. Ma ei ole sarnasel korral Setälä mõtteid mitte küllalt õigesti ümber jutustanud.

---

Üks kõige igapäevasematest küsimistest, mida keeleuurijale harilikult ette pannakse, on järgmine: kas see ja see keelekuju, väljaütlemise ja kõnelemise viis õige on või vale? Keele uurijast arvatakse, tema võivat igal juhtumisel kindlasti ütelda, mis keele asjus tingimata õige, mis vale.

Loomulik on, et küsimus õigekeelsuse kohta mitmel kujul ikka uuesti ja uuesti tekib. On ju see nende küsimuste hulgast, mis mitte ainult keeleuurijat ei huvita, vaid veel palju suuremal määral iga kirjanikku, teataval määral igaühte, kes keelt tarvitab. Peaküsimus, mille ümber siin üksikud õigekeelsuse kohta käivad küsimused keerlevad, on järgmine: Missuguses vahekorras seisavad keeleuurimine ja keeletarvitamine, kirjakeel ja rahva kõnekeel, ja missugune see vahekord peab olema.

Aastal 1887 avaldas Rootsi keeleuurija A. Noreen Rootsi keeles tähtsa töö „õigekeelsuse“ üle. Saksa keeles ilmus töö A. Johannsoni poolt ümbertehtud kujul ajakirjas Indogermanische Forschungen I 1891 (lk. 96—157). Noreen leiab kaks seisukohta, mille peal läbistikku need on seisnud, kes senni oma arvamisi õigekeelsuse kohta on avaldanud: kirjandus-ajaloolise ja loodusteaduslise. Omalt poolt lisab kirjanik eelmistele kolmanda seisukoha juure, mida ta loomulikuks seisukohaks nimetab. Lühikeses kokkuvõttes on Noreen'i kirjeldus nendest seisukohtadest järgmine.

Kirjandusajalooliselt seisukohalt võetakse õigekeelsuse mõõdupuuks keele tarvitamine millegi, enamasti kaunis juhtumisi valitud, möödaläinud aja jooksul. Nõnda loetakse kõige õigemaks Ladina keeleks keelt, mida Rooma keisri Augustuse ajal tarvitati, nõndanimetatud „kuldajal“, kõige õigemaks Prantsuse keeleks Voltaire keelt, Rootsi keeleks 1300 aasta ümber tarvitusel olnud keelt. Selle seisukoha esitajad on Saksamaal Jakob Grimm, Rootsis Johan Er. Rudqvist. — Mis ühes keeles õige, mis vale, võib sellelt seisukohalt ainult keeleuurija, nimelt ajalooline keeleuurija otsustada. Õige keelevorm leitakse keeleajaloo uurimise teel.

Loodusteadusline seisukoht leiab õigekeelsuse mõõdupuu kõneldavas keeles. Kõneldav keel on elav organism, on looduse saadus, ja on seda parem, mida vabamalt ta edeneda võib. Kõik meisterdamine keele kallal tuleb kõrvale heita, pealegi et sarnase meisterdamise teel saadud keelekujud kunagi ei püsi. On mingisugune keelevorm tekkinud, siis on ta ka õige. Võistlevad mitmed vormid üksteisega, siis on see nendest kõige parem, mida suurem hulk tarvitab. Kõige õigem keel on see, mis kõige laiemalt tarvitusel on. Vigased on ainult vormid, mida üksainus kirjanik tarvitab, ilma et neid kõnekeeles leiduks. Asjatundja õigekeelsuse asjus ei ole esimeses reas mitte keeleuurija, vaid kes taht isik rahva seast, kes seda keelt

tarvitab. Mis keeles õige on, seda otsustab keelekõnelejate enamus, kätte võib seda saada statistikaliste uurimiste teel. Kõige talendilisemalt; vähemalt kõige arusaadavamalt on selle seisukoha keelefilosofilised alusjooned kuulnud keeleteadurija Max Müller üles tähendanud, kes aga ise hiljem sellelt seisukohalt lahkus.

Kummagi nende seisukohtadega ei taha Noreen rahul olla. Ta näitab, et kirjandus-ajalooline seisukoht, kui temast järjekindlalt kinni peetakse, keele edenemise võimaluse hävitab, kuna keelekujud seaduseks tõstetakse, mis ammu juba ära elatud. Sellesamale edutardumisele viib keele aga ka loodusteadusline seisukoht. Kui ainult see õigesti kõneleb, kes nõnda kõneleb, kudas suurem hulk, siis on iga-sugused uued sünnitused, mida enne keegi veel tarvitanud ei ole, iseenesest mõista valed. Siin oleks siis kõige õigem keel see, mida praegusel silmapilgul keelt kõneleva rahva enamus tarvitab.

Nende kahe seisukoha kõrvale seab nüüd Noreen kolmanda, mida ta ise loomulikuks nimetab, mida aga õigemine otstarbekohasuse seisukohaks nimetada võib. Siin minnakse järgmisest põhjusemõttest välja: keel on abinõu mõtteid avaldada. See on kõige parem keeletarvitamise viis, mis kõige paremine seda välja ütleb, mida teistele ütelda tahetakse. Tingimata vale on niisugune keeletarvitamise viis, mis sugugi ei suuda sellele, kellele sõnad üteldud on, ütleva (või kirjutaja) mõtteid arusaadavaks teha, ehk vale arusaamise sünnitab. Üleüldine reegel võiks siis järgmine olla: kõige parem (ja õigem) on see keelekuju, mis nii arusaadav on kui tarvis ja võimalikult lihtne.

Nii Noreen.

Nende seisukohtade kirjelduses leiab Dr. Setälä puuduseid ja vigasid. Peaasi on aga, et kirjeldused mitte hästi Soome olude kohta ei käi. Soome olusid silmas pidades, määrab Setälä need seisukohad uuesti, ja kuna Eesti keeleteadlased enamasti soomlaste jälgedes on liikunud, siis maksavad tema määrused ka Eestis. Noreeni kirjandusajaloolise seisukoha nimetab Setälä õigusega etümologia ehk grammatika seisukohaks, mille esitajad Soomes iseäranis nimelt Elias Lönnrot ja Aug. Ahlqvist olivad. Selle seisukoha järele on mingisuguse keelekuju väärtuse mõõduks tema algupärasus: kõige parem keelekuju on see, mis kõige vähem on ära kulunud. Teine tegur, mis ära määrab, kas keelekuju õige, on selle keelekuju etümologia ja tema kokkukõlas-olek uurimise teel üles-

leitud „keeleseadustega.“ Selle seisukoha esitajate mõttekäik on lühidelt järgmine: keeleuurija otsib oma uurimiste abil keele iseloomu, need üleüldised seadused, mis keeles valitsevad, välja, ja sarnaselt leitud seaduste põhjal otsustab ta, missugused keeles tõesti ettetulevad vormid õiged ja kirjakeelele kohased on, missugused valed ja tagasitõrjutavad. Nende seaduste põhjal on temal õigus teataval määral tõsiselt olemas olevat keelt uute sünnituste abil ka parandada.

„Keeleseadused“, mille abil kõne- ja kirjakeelt parandada võimalik oleks, peavad aga ise keelest enesest enne üles leitama, sest mitte millegist neid sünnitada ei ole võimalik. Et nii hästi Soomes kui Eestis vanemat klassika kirjandust ei ole, ei võinud grammatika seisukoht meil mitte vanema kirjanduse peale ennast põhjendada, nagu see mujal enamasti sündis, ei võidud vanemat kirjandust õigekeelsuse eeskujuks seada, vaid rahvakeel pidi selleks aluseks võetud saama. Nõnda tekkis siin grammatika seisukoha kõrvale iseenesest teine seisukoht, mida rahvakeelsuse seisukohaks võib nimetada ja mille aset mujal loodusteadusline seisukoht täitis.

Rahvakeelsuse seisukoha mõttekäik on lühidalt järgmine: keeleseadused leiduvad kõige puhtamalt ja rikkumata elavas rahvakeeles, iseäranis seal, kus rahvas kõige puhtamat keelt kõneleb, s. o. kus rahva keel kõige vähem võõraste mõjude all on seisnud. See tarvitab keelt õigesti, kes nõnda kõneleb, kudas puhta rahvakeele mail kõneldakse. Valesti tarvitab keelt see, kes vormisid ja kõnekäändusid tarvitab, mida rikkumata rahvakeeles ülepea ei leidu. Eestis loetakse sarnaseks puhtaks keeleks kesk-Tallinnamaa keelemurret.

Mõlemad seisukohad, nii hästi grammatika kui ka rahvakeelsuse seisukoht nõudsid kirjakeeles parandusi: grammatika seisukoht nõudis kirjakeele edendamist kõrgema täiusele ja reeglikorrasusele, rahvakeelsuse seisukoht ligemat ühendust rahvakeelega. Neid parandusi püüti kahel teel kätte saada: keele puhastamise ja keele rikastamise teel. Grammatika seisukoht nõudis keelepuhastamist vale sünnitustest, võõrastest sõnadest ja võõraste keelte eeskujul sünnitatud kõnekäändudest, mis keele iseloomu ja seadustega kokkukõlas ei seisvat. Sedasama puhastust võõrastest elementidest nõudis ka rahvakeelsuse seisukoht. Võõraste olluste asemele pidavat kas uusi sõnu looma, ehk rahva keele rikkast varanduse aidast laenama. Nõnda jõuti mõlemalt seisukohalt keele puhtuse, purismuse nõudmisele.

Uuenduste vastu, mida kirjakeeles grammatika ja rahvakeele seisukohtadest on läbi viidud või nõutud, on osalt nendesamade põhjustega võideldud, mis eelpool otstarbekohasuse seisukoha juures on ette toodud.

Kudas tuleb nende kolme seisukoha peale vaadata?

Neil igal ühel, vastab Setälä, on osalt õigus, kuid ükski neist ei sisalda tervet tõtt.

Grammatika seisukoht paenutab keeletarvituse „keeleseaduste“ alla, mis keeleuurijal tuttavad. Aga keeleuurijate arvamised üksikute vormide saamise ja „keeleseaduste“ kohta on üleüldse väga muutlikud. Kui keeletarvitamist „keeleseaduste“ alla tahetakse sundida, siis võib kergesti juhtuda, et täna keeles mingit parandust nõutakse, mida mõni aeg hiljem selgeks veaks loetakse. Sarnasid juhtumisi on ka meil Eestis küllalt ette tulnud.

Halb on juba see, et üht ja sedasama vormi ühede ja nendesamade juhtnööride põhjal kord õigeks, kord valeks võib tunnistada, seda mööda missugusele arvamisele uurimine ühel või teisel ajal keele ajaloolise edenemise kohta jõudnud on. Selle juure tuleb aga veel see halbdus, et ajaloolise keeleuurimise juhtnöörid ise tähtsal määdul muududa võivad, nagu see tõesti ka on sündinud.

Praeguses keeleteaduses oldakse selle kohta selgusel, et keel ühelt põlvelt teisele peaaesjalikult kahel teel edasi antakse: osalt nõnda, et noorem põlv vanemalt valmis vormid ära õpib ja meeles peab, osalt nõnda, et ta nende äraõpitud vormide eeskujul (analogial) uusi vormisid sünnitab. Vormide sünnitamine analogia teel võib tihti küll vormisid ette tuua, mis vanade vormidega täitsa ühesugused on, võib aga ka uusi vormisid ette tuua, mis vanadest lahku lähevad. Kuna sarnasid analogia teel tekkinud uudis-sünnitusi enne haruldasteks eranditeks ja vigadeks loeti, on uuem uurimine selgeks teinud, et neid kõigis keeltes lugemata palju ette tuleb. Tahetakse neid kõiki vale vormideks tunnistada, siis jääks väga vähe üle, mida keeles õigeks võiks tunnistada. Tunnistatakse aga analogiline sünnitamine õigeks, ja sellest ei saa naljalt mööda, siis jäävad grammatika seisukoha tõendamised õigete ja vale vormide kohta kaunis liiva peale.

Analogiliste vormide vastu võiks grammatika seisukoht veel ette tuua, et analogilised sünnitused üleüldiselt vähem algupärased, nooremad on, ja — nõnda lisab grammatika seisukoht juure — algupärast vana vormi tuleb paremaks pidada kui uut. Grammatika seisukoht vaatabki häälikute ja vormide uuenemise kui kulumise ja rikkene-



mise peale. Kas on see vaatekoht õige? Kui see keelekuju kõige täielisem on, mis mõtete sisu kõige paremine suudab välja ütelda, siis peab küll tingimata tunnistama, et keeled e d e n e v a d, mitte ei rikkene. Sest igaüks peab ometi tunnistama, et praegused, uuemad keeled palju suuremat ideede kogu suudavad välja ütelda, kui vanad — võrreldagu selle poolest Inglise keelt Ladina keelega; on kogu keelevormidega niisugune lugu, siis peab see ka üksikute keelekujude kohta maksma. Pealegi on tegelikult tihti võimata keelevormide väärtust nende algupärasuse järele määrata. Ühelt poolt võib siin kergesti juhtuda, et mitmed vormid algupärasel näivad olevat, tõe poolest seda aga mitte ei ole. Nii näevad meie „istuda“, „õppida“ algupärasemad välja, kui „laulda“, „anda“, on aga vististi hilisemad sünnitused. Meie „alla“ näib vanem, algupärasem, kui murretes seal ja teal leiduv „ala“, õieti on aga „alla“ hiline analoogiline kuju ja vana algupärane vorm on „ala“, varemine „alak“. Teiselt poolt, kui me vanemaid keelekujusid õigemaks peame kui uusi, kus on seal siis vanaduse piir? Kui vanad peavad vormid olema, et me neid õigeteks võiksime pidada. Järjekindel oleks siin, et Ühissoome-aegsed vormid õigemad oleksid kui praegused ja Soome-Ugri aegsed veel õigemad. Kahju ainult, et neid uurijate poolt üles otsitud vanu vormisid keegi ei mõista ja et uurijad oma arvamisi nende kohta alatasa muudavad.

Grammatika seisukoht põhjendab oma ettepanekuid „keeleseaduste“ nõudmistega. Mis on aga need „keeleseadused“, kust leitakse neid? Ei mujalt kuskilt, kui keelest enesest. Muud hallikat ei ole keegi tänini veel kätte juhatanud. On nüüd keeleseadused keelest enesest leitavad, siis maksavad nad ometi ka keeles täiel mõõdul. Mis põhjusel tohib siis keeleuurija üht keelekuju õigeks, teist valeks nimetada. Kui uurija poolt ülesleitud keeleseadused keelega mitte kokku ei käi, siis ei ole ometi siin keel süüdlane, vaid uurija on omad „keeleseadused“ valesti üles seadnud ja peab neid parandama, kuni nad keelega kokkukõllasse saavad. Mitte keelevormid ei ole siin õiged või valed, vaid seda võivad ainult uurija poolt ettetoodud „keeleseadused“ olla.

Grammatika seisukoht vaatab valesti keeleuurimise ja keeletarvitamise vahekorra peale, kuna ta unustab, et keeleuurija ülesanne mitte ei ole, nagu Es. Tegnér juba 1874 trehvalt tähendas, keele seadusi ette kirjutada, vaid neid ainult kirjeldada. Grammatika seisukoht unustab,

et Eesti keel mitte see ei ole, mida Eestimaal peaks kõneldama, vaid see, mida siin tõesti kõneldakse.

Aga ka rahvakeelsuse seisukoha vastu on mõjuvaid põhjused olemas. Kõige pealt ei ole keel mingisugune „elav organismus“, vaid ajalooline nähtus. Teda ei või millgi kombel vabalt kasvava taime või loomaga võrrelda. Keel ise ei ela ega muutu, vaid inimesed, kes seda keelt tarvitavad. — Rahvakeelsuse seisukoht tahab murretele eesõiguse kirjakeele ees anda, sellepärast et rahvakeele murded loomulikult olevat edenened, kirjakeel aga kunstsünnitus olevat. Õiguse poolest on aga mõlemad ühtviisi kunstsünnitused. Iga murdevormi ja sõna esimene tarvitaja on niisama üksik inimene olnud nagu kirjakeeleski. Iga üksik murre on enamal ehk vähemal moodsul teiste murrete mõjualune olnud, nagu kirjakeelgi. Kirjakeel on niisamasugune keelemurre, nagu teisedki murded, ainult selle vahega, et ta kõige rohkem haritud ja kultiveeritud on ja kõige rohkem ideesid välja ütelda suudab. Kui keeleteadus oma uurimise alaks enamasti parema melega rahva murded võtab, mitte kirjakeele, siis ei sünni see mitte, et rahvamurretel suurem teadusline väärtus oleks, vaid et seal olud lihtlabasemad, kergemine arusaadavad on ja üleüldisi seadusi kergemine lasevad ära tunda, kui keerulisemad, palju mitmekesisemate mõjude all tekkinud kirjakeele vormid. Meie ei tohi unustada, et keele otstarve on tegelise elu nõudmisi täita ja teadusemehe ideal tegelise elu nõudmistest lahku võib minna. Tähtsuseta seenekene või samblakene võib teaduslise taimeteaduse silmis tähtsam olla, kui suur haritud taim; hoopis teiseks muutub aga vahakord, kui taimi selle väärtuse järele hindame, mis neil mitte teaduse silmas, vaid inimese majapidamises on. Mõistlik harimine, liigokste äralõikamine, maa väetamine ei riku taime millgi kombel, küll aga tõstavad nad tema majanduslist väärtust. Niisama on ka kirjakeel harimise teel võimaluse omandanud sügavamaid ja laialisemaid ideesid välja ütelda kui rahva murre seda suudab.

Et just see keel kõige õigem oleks, mida rahva enamus kõneleb, selle vastu on juba Noreen, nagu eespool nägime, maksvad põhjused toonud. Kui ainult enamuse keel õige oleks, siis oleksivad kõik uuendused, mille läbi keel elab ja edeneb, vigased, kuna neid uuendusi ju alguses ainult üksikud tarvitavad.

Kolmas, otstarbekohasuse seisukoht, sisaldab vähem puudusi, kui eelolevad, aga ta on sellel kujul, kudas teda on esitatud, liig lai, ta kipub kergesti käes

ära aurama, tema põhjal on võimata ära määrata, mis õige vorm, mis vigane. Ütelused ja sõnad, mis ühele otstarbekohased on, ei pruugi teisele seda sugugi olla. Täitsa vigasid vormisid võiks otstarbekohasuse seisukohast kaitsta. Setälä toob järgmise näituse Soome keelest, mis Eesti keeles niisama kõlab: Vaevalt tahaks keegi tõendada, et ütelus „Mina ei ole lugenud selle raamatu“ õige on, ja ometi on ta kindlasti otstarbekohane. Otstarbekohasuse seisukohalt oleks vististi puhas võit, kui me ütelda saaksime: Mina ei ole selle raamatu (läbi) lugenud, küll aga (osalt) seda raamatut. Otstarbe seisukohast vaadates võime ütelda, kas teatav sõna või keelekuju seda hästi või halvasti ütleb, mida ütelda tahetakse, mitte aga, kas ta õige või vale on.

Mida nimetame aga meie keeles õigeks, mida valeks? Mis on keele viga? Me nimetame vigasteks vormid, nagu „kenaid“, „tegesin“, „jalade“. Kas sellepärast, et nad mõne grammatika reegli vastu käivad? Aga õigusega nõudis hiljuti „vanem kirjanik“ „Postimehes“, üteldagu, missugune grammatika see on? Meil ei ole sarnast grammatikat veel kirjutatud, ehk kui ta ka kirjutatud oleks, siis ei oleks teda loetud. Ja ometi ütleb igaüks julgesti, et näit. „panesin“ ehk „riied“ (pro „riided“) viga on. Meie loeme neid vigadeks sellepärast, et nad meie „kõrvale haiget teevad“, s. o. teiste sõnadega, selle pärast, et nad sellest lahku lähevad, millega meie harjunud oleme, sugugi mitte selle pärast, et me neist vormidest aru ei saaks, veel vähem selle pärast, et nad grammatika reeglite vastu käiksivad. Peab igatahes tunnistama, et lahkumineku harjunud tarvitamise viisist arusaamist võivad raskendada, peasi on aga vististi, et nad piinlikult ja tülitavalt meie vormitundmise peale mõjuvad ja ühtlasi lugeja tähelepanemist sisu pealt välimise vormi peale tõmbavad.

Grammatikaliselt harimata inimesel ei olegi muud juhtnööri õigekeelsuse asjus kui harjumine teatud vormisid kuulda. Iga murde kõneleja peab ainult oma murret õigeks, kõiki teisi ära rikutud keeleks. Õige keel on temal see, mida ta on harjunud kuulma; mis sellest kõrvale läheb, on vigane. Ja tal on omast kohast õigus. Aga uued vahekorrad tekivad, uued tarvitused, nende jaoks sünnitatakse ehk laenatakse uued sõnad; uute mitmekesisete mõjude all muutub keelevorm ja ühes sellega, kudas keel muutub, muutub ühtlasi ka arusaamine selle kohta, mis õige ja mis vigane.

Neilt vaatepunktidelt tuleb ka kirjakeele üle otsustada. Ka kirjakeel on, nagu me nägime, iseseisev murre, kellel omad ajalooost tingitud murde eraldused on. Niisama vähe kui meie näituseks Haanja murde sõnu ja vormisid vigasteks tohime sellepärast nimetada, et Pärnu maal teist moodi kõneldakse, niisama vähe tohime praeguse kirjakeele kujusid selle pärast vigasteks tunnistada, et nad kord varemine teist moodi kõlasivad, ehk et nad praegu selles või teises murdes teist moodi kõlavad. Nii hästi kirjakeele kui murrete edenemisel töötavad alatasaks kaks nõudmist vastastikku. Ühel pool seisab nõudmine, et vana ja kindlaks saanud keelevorm tuleb alal hoida, sest iga kõrvaleminemine sellest mõjub lugeja ehk kuulja peale, kes vanaga harjunud, tülitavalt. Teisel pool seisab nõudmine, et keel ikka paremine uusi ideesid ja aateid suudaks välja ütelda, nõudmine, et väljaütlemisel ikka rohkem värskust ja värvi oleks, nõudmised, mida keel uuenduste abil omandada võib. Kõige parem keel on see, mis parajat tasakaalu nende kahe nõudmise vahel suudab alal hoida. Kaugelt suurema osa kirjannikkudele ja keeletarvitajatele on esimene nõudmine kõige tähtsam, sest mitte iga mees ei kõlba keele parandajaks.

Mis oleks siis selle järele keele viga? Nagu nägime, ei suuda grammatika mitte ütelda, kas teatav vorm õige või vigane on; grammatika annab vastust ainult selle kohta, kas teatav vorm nende reeglite alla mahub, mida tänini on suudetud üles seada. Täitsa ülekohtune on grammatika käest nõuda, et tema, kuna ta ise oma reeglid keele tarvitajate käest on saanud, seda sama keeletarvitust, mis ajaloolisel edenemise teel on tekkinud, õigeks või vigaseks peaks hindama. Grammatika võib ja peab ära näitama, kuidas teatav vorm tekkinud on, peab selle vormi mõistma ära seletada. Kas vorm ise õige või vigane, seda ei suuda grammatika hinnata. Niisama vastu oksa oleks ka otstarbe seisukohalt nõuda, et ta ära näitaks, mis õige, mis vigane vorm. Igas keeles leidub otstarbe seisukohast palju asju, mis teisiti peaksivad olema (vrld. eespool: ei ole lugenud seda kirja, „selle kirja“ asemel), kuid me peaksime ajaloolise edenemise ära salgama, kui me niisugusid asju vigadeks tahaksime nimetada. Niisama näitab ka rahvusline-loodusteadusline seisukoht, kudas, missugusel kujul teatav vorm kuskil murdes olemas, ei ütle aga midagi selle kohta, kas ta õige või vigane on.

Meil jääb üle ainult sellest kinni pidada, et vigane keelevorm see on, mis meile harjumata. „Keeleviga on niisugune keelevorm, mis teatava keeleüksuse (murde ehk

kirjakeele) keeletarvitamisega ühel teataval ajal otsekoheses vastolus on.“ Tähele tuleb panna, et see, mis praeguse aja seisukohast vaadates viga on, seda tulevikus mitte ei pruugi olla. Igal erandil on võimalus kord üleüldiselt tarvitata saada ja kõige rohkem võimalust selleks on niisugustel ütlemise vormidel, mis tänise keeletarvitamisega mitte otsekoheses vastolus ei seisa ja midagi tähendavad, mille jaoks keeles tänini parajat tähendamise viisi ei leidunud, mida sellepärast keeletarvitamise seisukohast ei õigeks ega vigaseks ei saa tunnistada. Et siis teatav ütlemisevorm praeguse keele seisukohast võiks õigeks tunnistatud saada, peab ta tingimata teatavas keeleüksuses tarvitamiseks vastu võetud olema.

Ei saa siis sellest mööda, et otsust selle kohta, kas üks keelevorm õige või vigane on, tema tarvitamine annab, kuna keeleuurimise ülesandeks jääb keele vormisid mõista, mitte seda hinnata, kas nad õiged või valed on.

Nagu nimetatud, ei suuda ka otstarbe-seisukoht ära määrata, mis õige, mis vigane. Aga väga suur tähtsus on sellel põhjusemõttel otsustamise juures, missugused keeles väga tihti kõrvuti leiduvad vormid paremad, soovitatavamad, missugused halvemad. Mis uudissünnituste kohta käib, siis on neil oma tekkimisel ainult võimalus olemas keele vastu võetud saada. Selle võimaluse suurust ehk vähemalt uuenduste soovitatavust määrab üleüldiselt nende otstarbekohasus ära, mitte see, kas nad õigesti või vigaselt on sünnitatud.

Kaks tähtsamat keele rikastamise abinõuu on olemas: uute sõnade sünnitamine endistest keeles juba olevatest sõnadest iseäraliste lõppude abil ja laenamine.

Eespool sai juba nimetatud, et igal uuendusel tekkimise ajal ainult võimalus on keelesse pääseda ja nõnda „õigeks“ saada. Uuenduse väärtus seisab selles, kui suur see võimalus on, niisama ka selles, missugust tõsist kasu ta keelele toob. Võimalus keelesse pääseda on seda suurem, mida rohkem ta olemas oleva keeletarvitamisega kokkukõlas seisab; ta on seda soovitamam, mida kasulikum ta tuleviku kohta on. Neist kahest nõudmisest, mis tihti käsi käes käivad, järgneb:

1) Uuendus peab nii vähe kui võimalik maksmasoleva keeletarvitamisega vastolus olema ja nii palju kui võimalik endiste eeskujude külge liituma; 2) Uuendus peab tarvidusest välja kasvanud olema ja keelele tõsist kasu tooma; uuendused, millest keel kui mõtete avaldamise abinõuu mingit kasu ei saa, tulevad tagasi tõrjuda.

Teine keelerikastamise abinõuu on sõnade ja kõnekäändude laenamine. Siin tuleb aga meeles pidada, et kirjakeele seisukohast mitte ainult niisugused sõnad laenusõnad ei ole, mis võõrastest keeltest laenatud on, vaid ka need, mis vanemast kirjakeelest ja rahvamurretest pärit on. Seda unustatakse tihti. Kui me aga meeles peame, et kirjakeel iseseisev keelemurre on, millel oma grammatilised iseäraldused ja oma sõnavara on, siis peame meie ka kõik seda, mis me teistest murretest kirjakeele vastu oleme võtnud, laenuks tunnistama.

Vanemast kirjakeelest on meil vähe laenatud. Võimalust oleks sealt mõndagi laenata. Ka murretest võiks palju rohkem laenata kui seda tänini tehtud. Erandiks on siin V. Grünthal, kes oma töödele harilikult ka murdesõnastiku kaasa annab. Õieti tähendab Setälä: „Minu arvates peaks ka siin sellest mõistlikust juhtnõörist kinni hoidma, et head ühe korraga mitte liig palju ei pea andma. Ülemäärane tundmata sõnade tarvitamine sellel möödul, et kirjutust sõnaraamatu abil peab lugema, kuna ka siis mitte alati mõtet kätte ei saa, tuleb ilma kahtlemata tagasi tõrjuda, kui kirjanik tõesti kirjakeelt on tahtnud kirjutada ja lugejale ilukirjandust on tahtnud pakkuda, mitte keeleuurijale materjali murde-sõnaraamatu jaoks“.

Laenamise juures sugulastest keeltest võib meil ainult Soome keel kõne alla tulla. Setälä tõenduse järele on Soome keele ühe Eesti sõna (õigem Eesti sõna järele moodustatud sõna) kantapoika kannupoiss vastuvõtmist soovitatud, aga ka see ainukene laen Eesti keelest on vastuvõtmata jäetud. Selle vastu on meil viimastel aastatel Eesti keelt Soome sõnade, kõnekäändude, lauseehitusega tühimiseni üleuputatud, nõnda et väga mitmed kauaaegsed tegelased kirjanduse põllul juba valmis on vastikuse tundel sulge käest ära viskama, kuna uus keel sellele vastu nagu lööb, mida nemad on harjunud Eesti keeleks pidama. Mõistlikul kombel laenamise vastu Soome keelest ei ole mul midagi ütelda.

Seesama maksab aga ka laenude kohta teistest keeltest: keele puhastajad (puristid) peavad seda keele kohta õnnetuseks, et keele võõraid olluseid on võetud. Kas tõendab äranägemine seda? Ingliskeele sõnavara on kaugelt suuremas osas võõrastest elementidest koos ja siiski — või õigem just selle pärast — on ta esimene kultuura keel maailmas. Puhas keelelisest seisukohast ei ole siis võõraste sõnade tungimine keelesse mitte õnnetus, palju suurema õigusega võib ütelda: „Palju võõraid sõnu tähendab palju kultuurilist läbikäimist! Palju laenatud on palju õpitud!“

Tõepoolest lähevad ka keele puhastajad rohkem rahvuslistest kui keelelistest vaatekohtadest välja. Oldakse võõraste sõnade vastu sellepärast, et nad teataval kombel oma rahva vaesuse tunnistus on. „Jah, nad on vaesuse tunnistus,“ tähendab selle kohta Es. Tegner, „nagu meie maale see vaesuse tunnistuseks on, et kõik kultuura taimed, mis meile toidust annavad ja meid oma iluduse ja lõhnaga rõõmustavad, mujalt maadest sisse on toodud. Meie ei armasta aga oma maad selle pärast mitte vähem. Muidugi tõstaks see eneseteadmist, kui ütelda võiks: ma olen kõik ise õppinud ja seisan siiski hariduse põllul töötajate keskel esimeste reas. Kui aga tegelikult asi nõnda on, et meie mitte kõik ise õppinud ei ole, kas on see siis häbi, kui meie teiste käest oleme õppinud? Ei, mitte teiste käest õppida ei ole häbi, vaid teistelt mitte õppida on küll häbi.“ Siiski peab tunnistama, et vahekordasid ja aegasid on, kus rahvuslisest seisukohast tarvidus on ühe või teise keele ülmõjule tõket teha, kui see nimelt oma keelt ära lammastada ähvardab.

Nõnda siis otsustab keeletarvitamine, pruuk, kas üht keelevormi tuleb õigeks või vigaseks pidada, ja otstarbekohasus peab otsustama, missugust kõrvuti pruugitavatest vormidest valima peab ehk kas seda või teist uudissünnitust või laenu maksab vastu võtta või mitte. Ei või aga salata, et tegelikult mitte iga kord nõnda ei ole olnud, vaid tarvitusele on tihti pääsnud ka vähem otstarbekohased vormid seda mööda, missuguste juhtnõõride järele need käisivad, kes sellel ehk teisel ajal esimeses reas keele tarvitamise viisi peale mõju avaldasivad.

Kui nüüd otstarbekohasus selleks sihiks üles tuleb seada, mille poole keele parandamine ja edendamine peab sammuma, siis võiks küsimine tõusta, kas ei ole liig vähe kindlust selle kohta, et keele edenemisel ühelt poolt keele omapärasus ja teiselt poolt reeglikorralsus silmas saavad peetud, millel mõlematel kahtlemata suur tähtsus on ja mille poole nimelt grammatika ja rahvakeelsuse seisukohad püüavad. Kuid viimaste sihtide kättepüüdmine on iga tahes ühendatav otstarbekohasusega. Uute sõnade ja kõnekäändude laenamine rahvakeelest on iga kord oma kohal, kus kirja-keel sellest laenamisest kasu saab, aga ainult selle tingimisega, et kirjakeel selle läbi oma endistest headustest midagi ei kaota, oma kõlbamist kõrgema hariduse vahendiks mitte ei kaota. Ka püüd reeglikorralsuse poole on ühtlasi püüd otstarbekohasusele, kui see reeglikorralsus.

kirjakeele äraõppimist kergitab, sest kirjakeel peab muidugi ära õpitud saama.

Kellel on siis õigus selle üle otsustada, mis keelesse vastu tuleb võtta, mis tagasi tõrjuda. Mingisugune asutus, selts, mis selle üle üksikasjaliselt valvaks, ei suudaks vististi asja mitte läbi viia, palju ennem võiks see keele edenemisele takistajaks saada, nagu teistes maades mitmel puhul ka ära on nähtud. Pealegi on raske niisugusesse seltsi mehi leida, kes üksikute õigekeelsuse küsimuste kohta täitsa ühineda suudaksivad. Ilma kahtlemata edeneb keel kõige paremine, kui iga kirjanik omalt poolt kõik selleks teeb, mis tema võimuses; püüdmine nõnda kirjutada, et temast aru saadaks, püüdmine kõigest sellest eemale hoida, mis lugeja kõrva haavata võiks, kohustab kirjanikku paremine, kui iga muusund, nii head ja otstarbekohast keelt kirjutama, kui see iial tema võimuses seisab ja nii ilusat keelt, kui kirjaniku iludusetunne iial lubab, kui me hra Aaviku iseenesest mõistlikku nõudmist ilusa keele kohta siin iseäranis nimetame. Õigekeelsuse juhtnööriks on, sellest ei saa meie mööda, kõige paremate kirjanikkude keel. Kõige paremad kirjanikud, kes rahvale nagu rahva omast südamest kõnelevad, ja kes teataval kombel instinktiiviliselt nende juhtnööri järele käivad, mis hea keele sünnitavad, need on lõpuks õigekeelsuse küsimustes õiged otsuseandjad, teadagi mitte kirjanikud, kes iseendid paremateks peavad, vaid keda terve rahvas ühel häälel paremate hulka on tõstnud.

Keelemeeste ülesanne ei ole mitte keelt uuendada ja parandada, vaid keele elamisest ja olemisest õiget pilti pakkuda, keele ülesandeid ja sihtisid ära määrata: ära näidata, kudas keel selleks on saanud, mis ta on; missugune on tema edenemise tee tänini olnud ja kuhu poole peab ta püüdma, et ta kõige paremine oma ülesandeid täidaks; ära näidata, missugused uudissünnitused (uued sõnad ja laenud, uued keelevormid, igapäises keeles „vead“) keelesse ilmuvad ja nende otstarbekohasust ära kaaluda.

Seda, mis eelpool öeldud, võtab Setälä järgmistes lausetes kokku:

1) Keeleseadused on keeles eneses kehastatud. Keeleuurijate ülesanne on keele vormisid mõista, mitte neid hinnata.

2) Rahva murre ja kirjakeel ei seisa mitte teineteisega vastolus, vaid ilmuvad kõrvuti, ja on ühesarnase edenemise



teel tekkinud, ehk küll kirjakeel keerulisemate ja mitmekesisemate mõjude alune on, kui rahva murre.

3) Seda, kas keelevormid õiged või vigased on, peab alati teatava keeleüksuse ja teatava aja seisukohalt otsustama. Nende tarvitusel olemine määrab ära, kas nad õiged või vigased on. Keeleviga on niisugune keelevorm, mis teatava keeleüksuse (murde ehk kirjakeele) keeletarvitamisega ühel teataval ajal otsekoheses vastolus on, mis seal mitte pruugis ei ole.

4) Mis kõrvuti tarvitusel olevatest vormidest parem, mis halvem, seda määrab tarvitamise korral nende otstarbekohasus; seesama otstarbekohasus määrab ka ära, kas see või teine uudissünnitus või laen keeles soovitav on või mitte.

5) Kõige parem keel tekib keelevormide tarvitamise viisi (pruugi) ja otstarbekohasuse õiglase kokkuleppimise teel.

Nii Setälä poolt üles seatud laused. Ma lisaksin neile omalt poolt veel järgmised juure, millel meie oludes suur tähtsus on :

6) Harilikkude „kooli grammatikate“ ülesanne olgu seda ülevaatlikult korraldada, mis keeles praegu tarvitusel; kui tarvis, ka selle saamist lühemalt ehk täielisemalt selgitada, mitte aga eeskirju anda, kudas see või teine vorm või sõna pe a k s olema. Keelt ei suuda mitte grammatika kirjutaja uuendada ja parandada, vaid seda teevad paremad kirjanikud.

7) Ka õigekirjutus peab õiglane kokkuleppimine praeguse tarvitamise viisi ja otstarbekohasuse vahel olema. Harilikult püüab õigekirjutus kivineda, ilma et ta keeleuuendustele järele jõuaks, nagu me seda iseäranis Inglise ja Prantsuse keeles näeme. Peasjalikult sünnib see sellepärast, et muidu suurte vanema aja kirjanikkude töödest arusaamine liig suuri raskusi sünnitaks.

---

## Õue- ehk maja-märgid.

Soomelahe kallastel elavad eestlased, nõnda nimetatud randlased, on mitmeti kõiki vanaaja avaldusi paremine meeles pidanud, kui kaugel südamaal. Vanad rahvalaulud oma vanemate sõna kujudega on siin veel kaunis rohkearvulised, mõistatused, vanad jutud, vanasõnad ja muinaslood rohkem alal hoitud, kui naabruses asuvates maakülades. Üleüldse on kogu randlane oma oleku ja välimusega midagi, mis nagu endseid aegu rohkem meeletuletab.

Üks randlaste iseäraldus on see, et siin igal oma-ette elaval varanduse omanikul kindel maja-märk on. Neid nimetatakse lihtsalt „merk“. „Mergid“ ei ole muud, kui otsekoheste joonte ühendus, kus jooned üksteisest läbi käivad või üksteise vastu toetavad; harva tuleb ka kõveraid jooni ette. Suurem jagu vanemaid märka on just otsekohestest joontest kokku pandud; ainult uuemate märkide hulgas leidub juba ringisid<sup>1)</sup>, kirjatähti, numbrid ja mitmesugusid lookasid.

Märka tehakse kõikide asjade, iseäranis aga merevärgi peale. Märgitud on paadid, aerud, võrgu poojud, kupud, leetred, auskerid jne.; isegi võrgu pulludel, iseäranis ainades, on märgid peal. Enamasti lõigatakse märgid noaga asjade peale, vahest põletatakse ka põletisoriga. Võimalikult püütakse märkide üksikud jaod hoolega välja lõigata ja põletada. Sellepärast tarvitatakse ka just lihtsamaid geometrilisi jooni, et nende tegemine raskust ei sünnitaks, sest mingisugust templit ehk metallist valmistatud terve märgi kujutust põletamise või pealelöömise jaoks ei tule ette. Kus sarnaseid abinõusid ette tuleb, seal on see uuema aja sünnitus, vanemal ajal neid ei tuntud.

Niisamasuguseid majamärkisid, nagu randades ja saartel, arvatakse eestlaste hulgas ka südamaal ette tulnud olevat sel ajal, kui veel kirja ei mõistetud. Neid lõigatud niisamati tarbeasjade peale tundemärgiks, iseäranis aga magasi-pulkadele. Praegu ei tunta maa külades kusagil maja-märka. Kaunis laialt Harju- ja Virumaal rahva hulgas liikudes, ei ole ma neist midagi kuulda saanud, ehk ma küll sellekohaseid järelpärimisi vanemate inimeste käest olen teinud. Sedasama tõendab ka prov. A. Thomson, kes majamärkide korjamisega kauemat aega tegemist on teinud, et ta südamaalt ühtegi märki ei ole saanud. Mõnes kohas, kus randadest inimesed maale elama on asunud, leidub mõne üksiku asja peal märk, mis rannast kaasa toodud. Ainult Harju-Jaani kihelk. Kaersu küla Mardi peremees Wiismann tõendas, et tema vanaema, kes 6 aasta eest 93 a. vanaduses ära surnud, rääkinud, nagu oleks Keila vallas Keila kihelkonnas maa külades igal peremehel oma peremärk olnud, mis igale asjale, — vankri redelitele, piimapüttidele, silgukarpidele jne., peale lõigatud.




---



1) Paremaks arusaamiseks lisan paari küla märgid siia juure. (Vaat. Lisa).





Ka tuleb järvede kallastel, kus inimesed suuremal hulgal kalapüüdmisega tegemist teevad, õue- ja maja-märkisid ette.




Majamärgi järele on randlasel ka rohkem tarvidust kui maamehel. Jätab maainimene oma tööriista väljale, heinamaale või metsa, leiab ta seda jälle teatud põllupeenra kivi äärest ehk kusagilt puu alt, kui mitte mõni teine, kellel võõra asja himustamise kalduvused, teda omaks ei arva. Randlasel on koguni teisiti. Võrgud ja teised püüsed viiakse merde ja jäetakse ka mõneks tunniks sinna. Selle ajaga võib torm tulla, ajab püüsed teise peremehe püüste peale, lähevad segamine; ka võib voog võrgud kokku ajada. Kes lahutab neid siis, kui sellekohaseid märka peal ei ole? Ehk kuidas tunneb rannamees omad püüsed teiste samasuguste hulgast ära? Enamasti on need kõik ühesugused ja ühte viisi valmistatud, nii et vahetegemine ilma märgita koguni raske on. Ka ei saa mere peal kuhugi märki juure panna, nagu maa peal. Niisama võivad inimesed mereõnnetustest teadust saada, kui lained tühja paadi, üksiku aeru, auskeri jne. kaldale ajavad ja nende omanikkude saatust teada saada, kui märk asjal peal on. Märk on randlasel nagu tarvidusest välja kasvanud, ilma milleta tal võimata on läbi saada. Randlasel ei ole „merk“ mitte mõni traditsiooniline eraldusmärk, nagu aadeli vapp, vaid niisama tarvilik nagu nimi talul. Sellepärast ei ole märgid ka mitte keerulised, mingi sümboliline kujutus, vaid lihtne, geometrilistest joontest koosseisev, mis kerge valmistada. Maal ei ole majamärgi järele mingisugust tarvidust, sellepärast on kahtlane, kas maal üleüldse niisuguseid märka tarvitusel oligi. Kui veel praegugi lähedate naabrite juures, kus mõned tööd seltsis ära tehakse, niisuguste tööriistade peale, mis töötades segamine võivad minna, kriips või rist lõigatakse, siiski ei või neid kuidagi õue- ehk majamärgiks pidada.

Randades ja saartel on majamärk edasi pärandatav. Sureb isa, varanduse omanik, siis läheb märk sellele, kes varanduse pärijatest isa koha peale elama jääb. Läheb aga mõni poeg isa juurest ära ja asutab omale perekonna, omandab enesele varandust, võtab ta omale uue märgi. Selle võtmisel püütakse vahel vana, isa majamärki silmas pidada. Näit. on vana pere-põhimärk **H**. Tütar läheb mehele ja väimees tuleb koju, kus juures koht pooleks tehakse. Uus perekond võtab omale sellesamase märgi,

teeb aga ühe posti otsa konksu: . Viimase perekonna vanem poeg asutab omale perekonna ja võtab märgi: . Päris põhiperemehe poeg võtab omale: 

märgiks<sup>1)</sup>. Niisama on märgist  tuletatud 

ja <sup>2)</sup>, märgist  -  ja <sup>3)</sup>, märgist

 -  ja <sup>4)</sup> jne. Märkide tuletusel ei ole

omaniku nimi, ei liignimi ega kohanimi vanemal ajal mitte mõõduandjaks olnud, vaid märk on võetud lihtne ja niisugune, missugust enne ühes külas mitte ei ole. Arvamisel, nagu kujutaksid mõned majamärgid endiseid kirjatähti, nagu mõned Saksa uurijad püüavad tõendada, ei näi siin mitte kindlat alust olevat. Ainult hilisemal ajal on juba nime (näit. Kaberneeme Kopli), liignime (Kaberneeme Rätsepa), kohanimi (Kaberneeme Tüübe, Mäe, Kadapiku, v. lisa) esimesi tähti ja numbrid (Kaberneeme Sillamäe, Koipse, Kotlepa) märkideks tarvitama hakatud.

Õige harva tuleb ette, et ühes külas üht ja sedasama märki kaks korda ette tuleb. Seda juhtub ainult suuremates külates, enamasti neeme otsadel, kus ühe jao peremeeste merevärgid teisel pool neeme rannal seisavad. Naabri külates kordub aga üks märk kaunis tihti. Enamasti teavad ühe küla elanikud oma küla märgid ära ja sellepärast toimetatakse asi, mis kadunud, leidmise korral omanikule märgi järele kätte.


Huvitust pakuvad ranna „mergid“ oma kombinatsiooniga. Nad on lihtsatest joontest kokku pandud, aga annavad silmale siiski rahuloldava pildi. Mõnel märgil on

1) Kaberneemest Aksli märgid.

2) Sealtsamast, Indu.


3) Kaberneemest endise Põrgi sugukonna märgid.


4) Haapse Hantsu märgid; viimane Kaberneemes elamas.


oma iseäralisd nimetused, nii hüütakse  kirveks,

 kanavarvasteks,  katusega ristiks, 

jõulupuuks jne. Asjade peale märka lõigates ei panda selle peale suurt rõhku, kas üks konks või saba igal märgil ühepikkune on, vaid et märk just oma kujutust õieti jäljendab. Kui märki paha valmistada, või ta mõnda pahatahtlist tähendust välja kutsub, jäetakse vana märk kõrvale ja võetakse uus; nii jättis näit. Kaberneeme Tüübe

peremees oma vana isalt päritud märgi  maha ja

võttis  märgiks, mis kergem valmistada. Harilikult

kestab märk mitu põlve. Märgil  arvatakse juba

seitse põlve olevat<sup>1)</sup>. Vahest kaob ka mõni märk koguniste ära, kui märgi omanikul poegi ei ole, ehk kui pojad enne isa surma kõik oma ette elama hakkavad. Enamasti pärib aga vanem poeg isa märgi.

Nagu vöö- ja käiste-kirjad, niisama pakuvad ka majamärgid vanaaja uurijale huvitavat materjali. Praegu on Eestis õue- ja majamärkide korjamine käsil (adr. prov. A. Thomson, Tapal). Kus neid veel rahva hulgas tarvitusel, sealt peaks märka kogutama ja üles tähendatama. Praegu leidub veel vanemaid märka, aga mõne aja pärast võib olla on enamus juba märkides kirjatähtede ja numbrite käes. Auustame aga vana halli aega selle meelepidamisega.

---

1) Selle märgi saamist võiks ehk kirjatähest oletada. Kõige vanem selle märgi omanik Jüri Art seletas: Kuus põlve tagasi tulnud Soomemaalt, selleaegselt Rootsist, Virusse Areti (?) külasse kaks venda. Teine neist, Aksel Horn, tulnud Kaberneeme ja asutanud Aksli koha. Horni nimest võis ehk H ka tulla. Soome pass Horni nimega olnud veel tema mälestuses alles. Siin kadus Hornidel, kui orjadel, liignimi ära. Pärast võtnud nad omale Art (Areti ?) liignimeks.

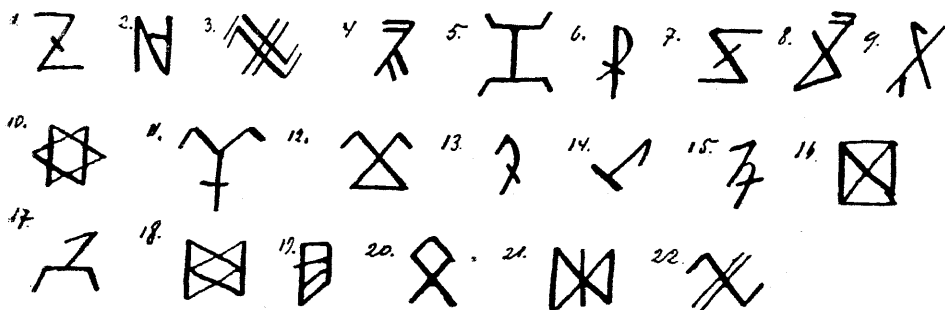
# Lisa majamärkide juure.

Kaberneeme küla, Kuusalu kihelkonnas:



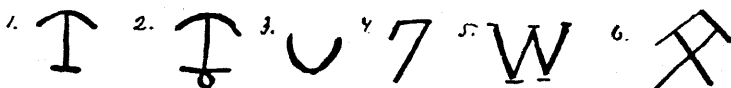
1. Aksli, vana märk. 2. Aksli (poeg), uus märk. 3. Vanaõue, v.  
 4. Aksli, u. 5. Põrgi-Kariotsa, v. 6. Aabrami, v. 7. Olmi, u. 8. El-  
 beri, u. 9. Pihlaka, v. 10. Korstna, u. 11. Paju, v. 12. Tüübe u.  
 (endine märk klambrites ei ole hea olnud). 13. Kortsli, v. 14. Klaukse, v.  
 15. Klaukse, u. 16. Männiku, u. 17. Rätsepa, u. 18. Kalda, v. 19.  
 Jaagu, u. 20. Külaotsa, u. 21. Klaukse, u. 22. Pärtli, v. 23. Män-  
 niku u. 24. Sillamäe, u. 25. Lepa, u. 26. Liivatõnu, v. 27. Migani v.  
 28. Migani u. (poeg). 29. Kärka, v. 30. Põllu, u. 31. Nurga, u.  
 32. Länne-Jüri, v. 33. Juhkami, u. 34. Tampli, u. 35. Lilleberi, v. (kaks  
 kirvest). 36. Kadaka, u. 37. Kopli, u. 38. Miganisauna, v. (kadunud),  
 39. Jaagusauna, v. 40. Hantsu, v. 41. Jaagusauna, u. 42. Indu, v.  
 43. Uuetoa, u. 44. Indu, v. (kadunud). 45. Uustalu, u. 46. Tülli, u.  
 47. Jaagupi, v. 48. Mäe, u. 49. Kuuse, v. 50. Aabrami Madis, u.  
 (klambrites isa märk Haapselt). 51. Liiva, v.

Tappurla küla, Kolga vallas, Kuusalu kihelk.:



1. Matjukse, v. 2. Sameli, v. 3. Kannu-Tõnu, v. 4. Tõnu, v. 5. Matsu, v. 6. Joonakse, v. 7. Kannu-Jüri, u. 8. Andi, v. 9. Toomika, v. 10. Mäe, v. (kuuskand), 11. Uuetoa, v. 12. Võrkneeme, v. 13. Võrkneeme, v. 14. Neeme, v. 15. Joosti, vana. 16. Küige, (Prangli saarest toodud) v. 17. Kadapiku, v. 18. Alliku, u. 19. Liutaia, v. 20. Maunumäe, v. 21. Vanaõue, v. 22. Oja, v.

Koipse saar, Kuusalu kihelkonnas:



1. Hindreki, u. 2. Hindreki peremehe isa märk, v. 3. Jüri, v. 4. Kotlepa, v. 5. Johannes Kallas, v. 6. Aksel Klaamas, õige vana.

G. Wilberg.

C. R. Jakobsoni kirjad J. Adamsonile.

Armas sõber!

Seekord teretan Teid Soome maalt. Ma olen Helsingis ja Hämeenlinnas käinud, ka maal talupoegade juures, ja ei või seda lahkust ja armastust ülesrääkida, mis Soome vennad igal pool minu vastu on üles näitanud. Kui tuleval suvel kogu peaksime juhtuma, siis võin Teile imeasju sellepoolest rääkida, kes Teie südant tõeste saaksid rõõmustama. Siin elab üks tõsine isamaa-vaim; siin on üks tõsine õnnelik rahvas, mite ükski omas vaimu-püüdmisses, vaid ka omas ihulikus elus. Ma tahan Jaani kuu alustusel Tartu põllumeeste seltsis Soome [talupoegade elust ja priiusest kõnet pidada. Seiamaani ma isegi ei teadnud, kuidas siin sellepoolest lugu oli ja ka keegi muu Eestlane seda ei tea. Üks iseäraline

vaim tuli Soomemaal minu üle, keda ma sõnadega mite üles ei või rääkida, aga ka üks lõpmata raske kurvastus, kui selle peale mõtlesin, mis Saksad on teinuvad, et meie ja meie Soome vendade vahel nüüd ni lõpmata suur vahe on.

Ma olen Helsingi etnograafia muuseumile ühe Holstre naesterahva ülikonna lubanud kinkida. Sellepärast palun Teid, mulle seesugust täit ülikonda muretseda. Katsuge kõige ilusamad riided välja otsida, mis kätte saate. Võõ mul on. Mis maksa tuleb, seda saan ma maksta. Pakkige need asjad siis sisse ja saatke naad Viliandi linna ühe koha peale, kust ma naad kätte saan, kui sealt Jaani kuu esimestes päevades mööda sõidan Tallinna. Siit saadan naad siis auru-laevaga Helsingi. Teid palun, mulle Tartu vana tutva adresi al (Teppani majas) kirjutada, kust need asjad Viliandis kätte võin saada. Umbes 25-ma Lehekuu päävani jään Peeterburgi.

Teid südamest tervitades, jään Teie truu sõber

Viiburis, sel 19-mal Lehek. p. 1871.

C. R. Jacobson.

Armas sõber!

Kaua aega on mööda läinud, et tõine teisest ühtegi ei ole kuulnud. Oleksin ma teadnud, et Viliandis 11-mal Juunil nii rohkeste koolmeistrid koos oli, kus ka Teie seas olite, siis ma oleksin ehk ka seal olnud, sest ma viitsin sel päeval oma venna juures Lehovas. Minul oli sel korral üleühtse väga vähe aega, sest ma olin lubanud, 14-mal Juunil Pärnus olla, kus ma kaks kõnet Pärnu põllumeeste seltsis pidasin. Nagu ma nüüd nägin, on Pärnu seltsil palju elusam vaim, kui Tartu seltsil. Talupoegade lugu on aga sealpool väga vilets. — Alles 22. Juunil jõudsin ma Haapsalu kaudu Tallinna, kus ma suvi otsa saan elama, ehk kuhu ma, kui kõik hästi korda läheb, jäädavalt saan elama asuma. Ma käin siin iga pääv meres suplemas, mis oma tervisele väga mõnusa tunnen olevat. Muud kui elu on siin Kadrinalis, kus ma nüüd elan, väga kallis, peaaegu veel kallim, kui Peeterburgis. Tööl olen ma oma Kooli lugemise raamatu tõise jau kallal, kes muidu kül valmis, aga keda ma nüüd trükkimise tarvis ära kirjutatan. Peale selle on mul Põllutöö raamatu tõise jau korekturid teha, kelle trük kinnipidamata edasi läheb. Et siin „Kooli lugemise raamatut“ nimetasin, siis palun Teid, Wühnerit minu poolt paluda, et ta selle raamatule ühe lühikese tükki Viliandi linna sündmusest kirjutaks. Temal on see asi tuttav, ja ma sooviksin ka, et tema nimi minu raamatus seisaks. Ma võttan ka muid sündsaid kirjasi vasta ja sooviksin, et meie koolmeistrite nimesi enam selle tõise jau sees seisaks, kui esimese sees. Ühtlasi paluge Wühnerit, et ta selle kirja kõige hiljemalt nelja nädala sees sisse saadaks, ehk kui ei taha kirjutada, mulle siis seda kohe nimetaks.

Jürjev oli minuga ühes nädal otsa Tartus, kust ta Tallinna sõitis, nõnda, et siin jälle sagedaste koku saime. Eila alles reisis ta Peeterburgi



tagasi. Mineval nädalal olivad ka studengid Kurikoff ja Treffner paar päeva siin, kust nende teekond Soomemaale läks.

Eestimaa koolmeistrid tahtsivad siin oma enese keskel üht konferenzi pidada, kelle tarvis kubernäri herra jo oli luba tahtnud anda. Seal aga solkisivad õppetajad vahele, nõnda et Järvemaa koolmeistrid üksi koku võivad tulla. Sel viisil saab see asi aga täitsa soiku jääma, mis ka, kui kõik Eestimaa koolm. koku ei või tulla, mitmest tükkest parem on. Eestimaa koolmeistrid näitavad üleühtse kõik minu sõbrad olevat. Palju on mind jo vaatamas käinuvad, ja kaks Kunda seminari kasvandiku viisivad mind ka jo maale (6 ja 15 versta Tallinnast), kus ma rahva elu mitmelt poolt uuest tundma õppisin. Et Kunda kasvandikud minu sõbrad on, see tähendab aga väga palju, sest neid kasvatakse seal nõnda, et naad selle kasvatamise järele minu verivaenlased peaksivad olema. Eesti mehi ei ole nii kerge ära solkida!

Kui ma ei eksi, siis ma Teile jo ühe korra sest kirjutasin, et ma Hainsoni ehk Raudseppa kätte ühe loosimise lehe andsin. Ma palun seda lehte Pehrna kätte Randu saata, sest nii pea kui see leht seal on, saab loosimine olema. Kui ka loosisi ühtegi ei ole müüdnud, siis ma ommeti paluksin lehe ära saata, et minu sõsar teaks, mis tal teha tuleb. Minu adres: Katharinenthal, Haus Teodorov № 91. Peale selle tuleb Tallinna linna nimi ka adresi peale.

Teid ja kõiki sõpru südamest tervitades, jään

Teie truu sõber

Sel 8-mal Juulil 71.

C. R. Jacobson.

Armas sõber!

Teie mõlemad sõnumikud olen kätte saanud. Ma oleksin jo varem vastanud, aga alles eila tulin maalt kodu, kus kaks nädalat viitsin. — Kõige pealt tänan ma väga Teie lahke lubamise eest, tellitud naisterahva ülikonda oma kulu peale võtta. Mul oleks seda asja silmapilgul kül nattukene raske üksi oma kotti peal kanda, sest mul on praegu nii palju kõiksugu kulu, et vahel ei tea, kus pää seisab. Kui võimalik, siis saatke see ülikond õige pea minu kätte, sest nüüd on teda laevadega hea Helsingi saata ja mul on praegu ka muid tallitusi sinna toimetada.

Saadetud laulud olen ma läbi lugenud. Naad tunnistavad lauluvaimu, aga kuub, kelle sees seisavad, on puuduline.

Nõnda alustab „Kevade“ laulu esimene salm:

— — — — —  
— — — — —  
— — — — —  
— — — — —

tõine salm aga :

— — — — —  
— — — — —  
— — — — —  
— — — — —

Nõndasama on „Igatsemise“ laulu juures 1, 2 ja 4-jas salm nõnda :

— — — — —  
— — — — —  
— — — — —  
— — — — —

3-mas ja vimane salm aga :

— — — — —  
— — — — —  
— — — — —  
— — — — —

Väga soovida oleks, kui Cunder omale ostaks : — Dr. Ernst Kleinpauls Poetik, Barmen, W. Langewiezsche Verlagshandlung — ja selle raamatu hästi läbi võttaks. Ta ei maksa enam kui 60 kop-pikut, kaks jagu ühtekoku (mõlemad on tarvis) 1,20 kopp.

Jannsenist ei ole ühtegi loota. Ka Soomemaalt ei tea ta muud paremat kirjutada, kui ika „rahu, rahu!“ Ja, rahu tahame kõik, aga üht rahu, nagu ühevääriliste inimeste ja mite nagu lihuniku ja härja vahel. Soomemaa võib meile kül väga hästi õppetada, kuidas õige rahu võimalik on, sest seal on maapäevade peal talupoel niisama sugune heal, nagu mõisnikul. Talupoegi ei kurnata seal ka lõpmata suure rendiga välja, vaid igaüks on jo peale 7 sada aastat (nii kaua kui ristiusk seal valitseb) oma maa pärisperemehed. Seda pilti oleks ta pidanud enne rahva silmade ete maalima, ja siis ütlemä : „vaadake, nõnda on rahu võimalik!“ Seda olen ma oma kõnedes teinud, mis kahe kuu eest tagasi Tartus ja Pärnus pidasin.

Minu „Kooli lugemise“ raamatu tõine jagu saab palju paksem olema, kui esimene, peale 20 trükki poognat, umbes 75 ehk 80 pildiga. Ma tahtsin enne enam piltisi sisse panna, aga seega läheks raamat liig kalliks. Nüüd saab tema hind umbes 60 kopp. poogitud olema. Trükkimine võiks pea peale hakkada, kui raha oleks, aga kust seda võtta. Laakmann tahab kül ka selle manuskripti ära osta, aga siis ma ise jälle võin taari lakkuda, kui tõised minu tööst õlut purjetavad. Seda ma enam ei tee. Peaksid koolmeistrid ete kinnitama, kui palju igaüks oma peale tahavad kohe võtta laiali lautada, nõnda et peale trükkimise lõppetust nende raamatute eest kohe raha kätte saaksin, siis ma kül võiksin ehk peale hakkada.

Selle kirja peale, mis Tartu saksa Zeitungis № 127 sees seisis, olen ma № 180 sees vastanud. Kirja valaja on kandidat Kolbe, üks noor lontrus, nagu kõik noored õpetajad, keda nüüd Tartus Eestirahva vaenlasteks valatakse. Nüüd oleks parem, kui meie omad noored õpetajad

Saksamaalt võttaksime, sest meie polovernikud on palju saksamad, kui päris Sakslased. Ma saadan ühe numri minu vastusega Teile ühes.

„Eesti Postimees“ annab mulle omas 32-ses numris jälle pihta, ehk meie kül Tartus Hurti juures tema enese ja Eisenschmidti nuiamiste peale ära leppisime. Ma ei ole kellegi vasta-tuleja peale kisendanud, nagu mõni hul koer, aga kus minu tee peale aida hakkati ete ehitama, seal olen ma ta jalaga ümber lükkanud. See inetu „Postimehe“ tegu saab üksi tema kahjuks olema.

Seda Teie vist jo olete kuulnud, et üks paron v. H. siin Haapsalu ligidal surnuks on löödud. See on seesama H., kes aasta eest tagasi karja poisi sundis inimese rooja-uniku ära sööma. Pärast on ta üht tõist poissi sundinud üht emmist ära kargama. Teda on selle eest surnuks löödud, et üht tüttarlast tahtnud heinamaal vägise häbistada, kellele aga peigmees api tulnud.

See pik jut, mis Postimees Riia näitusest räägib, kus ta talupoegi vabandab, et naad näitusele ei ole tulnud, on saksakeele aealehest „Baltische Wochenschrift“ sõnast sõnasse, aga lühendatud üles pandud ja ümber-tõlgitud. Samson oli selle tükki sellepärast saksa zeitungis kirjutanud, et Venelased olivad meie koolide ja rahva-kasvatamise süüks ajanud, et nii vähe talupoegi näitusele oli tulnud. Nüüd pidid siis Saksad meie talu poegi omalt poolt vabandama, muidugi oma kasuks. Muud tähtjamad tükkid, mis Jannsen näitusest kirjutab, on ta Riia ja Peeterburgi (Nordische Presse) saksa zeitungitest välja võtnud. Ei ta mehike ise ei näita ühtegi olevat tähele jõudnud panna.

Ma ootan pikki silmil Wühneri kirja, sest just selle kirja pärast ma nüüd oma raamatu puhtaks kirjutamist ei või edasi toimetada.

Palju tervist kõigile!

Teie truu C. R. Jacobson.

Tallinnas, sel 18-mal Augustil 71.

Armas sõber!

Teie viimasest kirjast saani kirjutan ma nüüd jo kolmat korda Teile. Täna sunnib mind jälle üks iseäraline asi sulge käte võtma. Ma sain praegu Peeterburgist Köhleri käest sõnumiku, kelle seest teada saan, et korjamise luba Aleks. kooli heaks olla tulnud. Hurt on seda K.'le kirjutanud, ja ühtlasi teada annud, et 8 - m a l N o v. Aleks. kooli konvendi koku tulemine Tartus saada olema. Minule ta sest ühtegi ei ole kirjutanud; ta üttelda Köhleri kirjas, et ta minu adressi ei teada. See näitab mul aga nattukene veider vabandamine, sest Jannseni käest ta ommeti igal silmapilgul minu adresi käte võiks saada. Köhler kirjutab, et ta ka seks päävaks Tartu tahab sõita. Ma lendaksin ka, kui võimalik, aga see-kord — pung ei kannu, seesugust teekonda käsile võtta.

Lõpmata suur rõõm täidab minu südant, et see asi jo ükskord nii kaugel on. K. kirjutab m'ule ka, kuidas loota olla, et riigi valitsus edes-

pidi enam meie poole saada hoidma, ja meie asjad kõik ruttemine edasi saada minema. Nüüd aga hoidkem enuast Sakste eest! N'ad on meie asja veri-vaenlased, ja et neil muud nõuu üle ei jää, siis saavad n'ad nüüd oma sõbrusega meid püüdma võrku saada. Nii pea kui luba anname, et nendel ka nattukene õigust ühes rääkida, siis Jumalaga! Kes seda ära ei tunne, see on poliitika asjades täitsa veel lapse-ealine. Mis teevad n'ad siin Tallinnas praegu Kaarli kogudusega! See kogudus on ainus meie maal, kes täitsa oma enese jalgade peal seisab. Selle õiguse tahavad n'ad nüüd kavaluse teel tema käest ei võtta. Enne on Peeterburgi kiriklik aaleht ässitanud, tema järele poliitika zeitungid. Nüüd on n'ad seesuguse tuli koguduse seka süütanud, et häbi näha ja kuulda. Õpetaja Bergwitz ja kiriku padron zur Mühlen on vaenlaste pääd. Kõik asjad teevad n'ad vasta kogude seadust, ajavad tema statuudid puhtast nurja, ässitavad rumala rahva sala üles, et neid konvendi liikmeid, kes koguduse õiguste eest seisavad, lahti tahavad lasta, n. n. e. Süda valutab sees seda lõpmata kavalust ja tigidust nähes. Muud nõuu ei jää nüüd järele, tahan ühe veikese raamatu välja anda, kus need tükkid kõik avalikuks on tehtud, et ommeti kogudus teada saaks, kuidas oma enese liha vasta mäsab. Nõnda teevad Saksad, kelle suu sõbrusest üle jookseb! Narrilased, kes neid usuvad, ja rahva äraandjad, kes nende eest seisavad!

Koolmeistri Rosenbergi on n'ad siin ka lahti lasknud, et ta katekismust oma Eesti lastele ei tahtnud saksakeele pähä laste õppida, ja et kaks tundi nädalas vanemate soovimise peale Venekeelt õppetatas. Sõbrust Eestlaste ja Sakslaste vahel enne ei ole loota, kunni Eestlaste partei suurem ja nende õigused Sakste õigustest üle käivad: siis on n'ad sunnitud sõbrust pidama, muidu mite. Aga kuidas meie sinna jõuame, kui Eesti mehed ise nende võimuse eest võitlevad! Riia näitusel näituseks ei olnud kusagil Lättikeele nime asjade peale kirjutatud; kõik kuulutused uste ja seintegi peal olivad üksi Saksakeele. Lätti selts Riias on selle vasta rääkinud ja ka Riia saksa zeitungi on seda asja laitnud. Jannsen aga, see rüütliite ja Sakste perselakkuja, kostab „Põllumehes“ l. k. 67 nende eest, mis siis Samson Saksakeele Balti nädalehes, kus Lätti seltsi ja Riia zeitungi laimab, ümber tõlgib ja juure lisab: „Vaadake, mis Tartu Eesti põllumeeste selts ütleb!“ Muidugi on nüüd need mehed, kes meie õiguste eest võitlesivad löödud.

Teile palju tervist soovides, jään Teie truud

Tallinnas, sel 23 Okt. 71.

C. R. Jacobson.

Tartu Eesti põllumeeste selts on Jannseni pukki pealt maha lükanud ja Hurti tema asemele valitsenud. Minu on n'ad ühest suust esimeseks abipräsidentiks teinud, et küll selle vasta kirjutatan.

(Järg).

# Õigekeelsuslikud arvustused.

Toimetus juhatab alamal ilmuvate „õigekeelsuslikkude arvustuste“ puhul, mis ka järgmistes numbrites edasi lähevad, käesolevas numbris ilmunud kirjutuse „õigekeelsus ja õigekiri“ peale, mille põhjal „õigekeelsuslikkude arvustuste“ sees tähendatud ühe osa vormide kui keeleuendamise ettepanekute, mitte kui keele vigade parandamise katsete peale tuleb vaadata, millest ühed rohkem, teised vähem soovitavad; toimetus peab niisama kui hr. Aavik tema ettepanekuid keeleuendamise seisukohast väga soovitavateks, mitte aga mingisuguseks absolut-tõeks, millest toimetus tingimata ennast peaks kohustama kinni pidada. On ju niisama võimalik mitme asja kohta ka teistsuguseid ettepanekuid teha ja vahest suuremgi õigusega. Toimetus jääb üleüldiselt sellele seisukohale, et keelt kõige paremine edendatakse, kui tänini tarvitusel olnud keel ja ette pandavad uuendused mitte üksteist ära lämmatada ei püüa, vaid õiglaselt kokkuleppides käsikäes käivad. Ligemal ajal ilmub meie praeguste keeleuudenduste kokkuvõtte, vahest kuukirjas „Eesti Kirjanduses“, nõnda et igal ühel hõlpsam oleks võrrelda, missugused vormid tänini meie kirjakeeles tarvitusel on olnud, ja järele kaaluda, kas parem on vanast kinni pidada, või uut vastu võtta ja missugusel määral. Reeglite ja ettekirjutustega ei ole siin palju midagi peale hakata. Ainultiga kirjaniku õiglane püüdmine kõige paremat ja ilusamat, kõige arusaadavamat ja selgemat keelt kõige vähema aja ja jõu raiskamisega kirjutada viib sihile. Valigu igaüks ette pandavatest uuendustest, mida ta selleks otstarbeks hea leiab olevat, kuid ärge tormaku pimedast peast ja ilma kaalumata igale esimesele uuendusele vastu, mis korralagedus oleks ja väga suurel määral lugupidamise puudust ja hoolimatust meie keele tuleviku kohta avaldaks; sest et niisugusel korral, kus iga esimene uuenduste ettepanek keelt põhjani vapustab, nagu tuul pilliroogu, sugugi lootust ei ole, et keel endale kindlama põhja jalge alla saaks.

Toimetus.

Keele puhastamise ja korraldamise töö on meil praegu päevakorral, sest meie nähtelugu arenev kultuura nõuab haritud keelt, mis kõigis üksikutes peensustes oleks kindlaks kujunenud. Kahjuks aga ei näi asi meie kirjanikkude juures kõigist selleks otstarbeks tehtud juhatastest ja märkustest hoolimata mitte küllalt jõudsasti tahtvat edeneda. Meie raamatud, ka kõige paremate autorite omad, kubisevad ikkagi veel kõikisugu vigadest, eksimustest, keelelohkakustest, mis mitte üksi radikalse uuenduse seisukohalt ei ole hukka mõistetavad, vaid mida ka praegu maksva enam vähem kujunenud kirjakeele järele ei või õigeks tunnistada. Ei ole ka miski ime: meie kirjanikud ei ole koolis Eesti keelt õppinud, ja päras-tises elus ei võeta oma algatusel mitte kergesti grammatikat kätte. Pea-

legi ei olegi meil veel olemas niisugust head grammatikat, mis ajakohast keelt kõigile loetaval ja mõnusalt kujul esitaks. Üks hea abinõu keele õpetamiseks ja vigadest hoitamiseks on uuemaid raamatuid keeleliselt küljelt arvustada, neist vigu ja puudusi välja noppides ja nende asemele vastavaid õigeid või õigemaid vorme ette pannes, nagu seda meil viimisel ajal ongi hakatud heade tagajärgedega tegema. Ärgu aga olgu autorid liiga õrnatundelised, kui me nende tooteid vahel õige pedantlikultki nagu kooliheftid sorime ja neis hulga vigu alla kriipsutame. Trööstigu end sellega, et meil keegi täielikult Eesti keelt ei oska, vaid et me seda kõik oleme pidanud või alles peame õppima, üks enam, teine vähem.

Selles numbris algame kolme teosega: Kusta Toom, Otsijad; Rumor, Lumiste kõrguste poole; Mändmets, Istatalus. Me arvustame neid küll üksikult, kuid et mitte samade nähtuste harutamist igas teoses ikka eraldi korrata, siis nimetame mõningaid neist juba ühes raamatus esinevate vigade puhul või ainult lühikeses kokkuvõtlikus nimetamises.

Kõige pealt Kusta Toomi „Otsijad.“ —

Morfologia (käänmine ja pöörmine): metsa 127, peab olema metsi; metsasid 55, nokkasid 5, aegasid 38, nende asemele parem lühemad: metsi, nokki (ehk nokke), aegu; luuletöösid 239, parem -töid; niisugusid 22, isesugusid 103, soovitaksin niisuguseid, isesuguseid; kõikide 11 olgu pigemini kõigi, samuti kõikidega 35 asemel kõigiga; esimesesse reasse 75, parem: ritta; raendiku tarde 244, kirjakeelsem: tarre. Jäme viga on üksluiset 140 *pro* üksluist; kummagist 39 *pro* kummastki; sama viga ka Rumoril ja Mändmetsal.

Oleks soovitav, et ta-lõpuliselt eitavaid omadussõnu tu-lõpulistele eeskujul deklioneeritaks; mitte siis arusaamatateks, eneseteadmatalt 4, süütad 17, vaid arusaamatuteks, eneseteadmatult, süütu(ma)d. Sama viga teeb ka Mändmets: armuheitmatalt 18, ilutalt 22, väsimatalt 18, ja Rumorgi, kes teiselt poolt küll jälle kirjutab abituid 8, otsatumas rahus 3, sõnatult 79; kuid: selgusetaks ja arusaamataks 102 *pro* selgusetuks ja arusaamatuks; igatahes peaks olema võimatut, mitte võimatat 47 (Rumor).

Tegusõna alal soovitav vormide: käänas 4, keelanud 222 asemel käänis, keelis (Vaata: Joh. Aavik, Mõned keele reeglid; nr 88, 87, 113—116.) Samuti Rumor: keeranud 9 *pro* keernud, Mändmets keeratud 88 *pro* keertud ehk keerdud. — Murdelised ja vananenud vormid on märkanud 132 *pro* märganud. Samuti Mändmetsal ärkada 6 *pro* ärgata, kargades 89 *pro* karates, noorskades 77 *pro* noorsates; Rumoril ketranud, 34 *pro* kedranud. Kõneliselt soovitavad vormid ei ole (Toom) logeledes 53, kõneleda 5, tõreledes 236, vedeleda 28, kõnelege 67, (Rumor) kõnelenud 68, vaid logeldes, kõnelda, tõreldes, vedelda, kõnelge, kõnelnud.

Üksikute sõnade vormid ja tuletus: kudas 4, soovitavam kuidas; vanaste 4, lõpp -sti soovitavam; liik, line ja ne vahetatakse ära: salapäralikkust 82, p. o. salapärasust, vanalaadilikku 36, p. o. vanalaadilist, ülemeelikut 79, p. o. ülemeelist; meehehitline 131, p. o. mee-

heitlik, salapäralik 166, p. o. salapärane; hoogline 136, p. o. hooline või hooglik; kodus ei ole 7, parem: kodu ei ole; niisamasugused 20, p. o. samasugused, mis tarvis see „nii“ veel seal otsas? siiatulemise 6 *pro* siiatuleku põhjuse 35; tahtmisejõud 37 *pro* tahtejõud; kurbtus 82, õigem kurbus; varajases 43, parem varases; üleila 75, õigem ja ilusam üleile 75 („eila“ kirjutavad kahjuks ka Rumor ja Mändmets); möllasid 63 *pro* möllasid, härmonika 96, miks mitte harmonika? sügavneda 123 p. o. süveneda, mis juba õige üleüldiseks saanud; oma elu viimaseid (*pro* viimseid) päivi 141 (vaata Joh. Aavik, Mõned keele reeglid, reegel 131, mille vastu ka Rumor ja Mändmets eksivad); kuhugile 149, parem kuhugi; seadima 229, parem seadma; kandli 235, *pro* kandle; mystiker 195 *pro* müstik; energialise 200 *pro* energilise, elegantlise 229, parem elegandi; naivlik 232, parem naivne või naiv.

Õigest kirjutus: analyseerida 36, meil transkribeeritakse harilikult y ü'ga; gallerie 84 *pro* gallerii.

Süntaks: tarbetumad järelsõnalised rektсионid: võttis... tähelepanemise alla 46, *pro* tähelepanekule; läks maantee pääle 7 *pro* maanteele; istus... tooli pääle 11 *pro* toolile; kus ta oma õige koha pääl on 29 *pro* oma õigel kohal; sinu mõtte üle (*pro* mõttest) hää meel 30; klaveri pääl (*pro* klaveril) mängida 40; mis pääle (*pro* milleks) tal omajagu andi oli 80; haisenud piibupigi järele 243 *pro* piibupigist.

Sõnade järg: kudas nad... nende kõnet kuulatada püüdsid 4 *pro*... püüdsid nende kõnet kuulatada; vaevalt oli ta mõned sammud astuda saanud 7 *pro* vaevalt oli ta saanud mõned sammud astuda.

Partitivism: saada aga ka neid sõnu (*pro* need sõnad) täide 29. Inetu viga: kui ta Lauri tulema kuulis 235 *pro* kui ta kuulis Lauri tulevat.

Leksikalist külge, nii huvitav kui see olekski, ei hakka me siin lähemalt puudutama. Toomi keeles uusi sõnu peale murdesõnade ja rahvakeeliste pea sugugi ei leidu. Siiski meeldib üks „ehmuma“, tähenduses „ehmatama, hirmuma.“ Ka süntaktiliselt huvitav kõnekään on „küla pääl käima“, s. o. sama mis „öö hulkumine“.

Rumori „Lumiste kõrguste“ keel on üleüldiselt korrektim ja avaldab mõnede keele uuenduste mõju, nagu vormid „õid 57, võid 20 (ehk küll teises kohas võösid 102) ja enne kõike — rõõmustav nähtus — i-lised paljused: tumedaist, laevul, koondatuina, nimetatuist, petetuile, apraiks, madalamail, seotuina ja veel mõned. Oleks võinud siiski veel natuke ohtramalt olla; selle teose stiilis oleksid nad iseäranis kohased olnud.

Muud nähtused morfologia alalt: vaiksete lahede 8 *pro* vaikiste lahtede 8; otstarb 25 *pro* otstarve; aknate, aknatel 10 *pro* akende, akendel; kõrbe 17 *pro* kõrve (nominativ „kõrb“); kaarid 18 *pro* kaared; halb viga: öiset 39 *pro* öist; hirmus vorm oma i-lisest paljusest hoolimata on sadandeist 49 *pro* sadadest; mõlemi osa 99 *pro* mõlema osa; kallite 11, parem kalliste; luhadele 29 *pro* luhtadele. Asjata sid-lõpulised osastavad: kuristikkusid 14, lookasid 16, piiskasid 45, õieaedasid 96, lõhna-

sid 101, *pro* kuristikka, looki, piisku, aedu, lõhnu. Millal tuleb aeg, kus meie kirjamehed ükskord ometi õpivad neid vorme järjekindlalt tarvitama?

Üksikud sõnad ja tuletus: mine-lõpuliste vormide asemel nagu edasipääsemine 14, sissepääsemist 21 siinolemist 16, tähelepanemine 23 märguandmise 18 vastupanemist 52, kus võimalik lühemad vormid: edasipääs (genet. pääsu) sissepääs, siinolu, tähelepanek, vastupanek, märguanne. Edasi: uudusega 47 *pro* uudusega; (nomin.) pae 24 *pro* paas; sügavmõtteline 26, õigem sügavamõtteline; nonnekambris 42, minu teades peaks Eesti keeli olema *n u n n a k a m b r i s*; õõsetel 64, võimatu vorm, peab olema „õõseti“; tartara 25, *pro* tartari, sest nominativ on ju „tartar“ grupeks 9 *pro* grupiks (miks ülepea „grupp“, kui „rühm“ olemas?); graatsialiku 16, ütlesin graatsiline; koketseid 32 — ei saanud sest sõnast kohe aru, mõtlesin, et see on vahest mõni Eesti murde sõna, mille nominativ „kokets“; ei, nagu märkasin, see tähendab „koketti“ ja ilmaaegu on sinna -ne külge liidetud. Lõpeks tähendan veel, et Rumoril sagedasti asjata „ta“ asemel „tema“ on.

Orto graafia: geniused 33, p. o. geeniused; nümpe 93, p. o. nümfe või nümf; khaoseks 102; vahest võiks lihtsalt „khaoseks“.

Süntaks: tarbetumad ja ebaeestilised järelsõnalised rektioonid: kelle märguandmise peale 18 *pro* kelle märguandel; usu iseeneise sisse 42 *pro* iseendasse; õue päält (*pro* õuest) kostsivad .. löögid 42; heitsivad kehakatted muru pääle 94 *pro* murule. — Lobises mulle hulk (*pro* hulga) tähtsuseta lookesi 106. — Sõnade järg: midagi vana ning ammu unustatud meelde tuletada püüdes 21, niisugune sõnajärg on raskepärane ja kange, siin peaks tohtima ütelda: püüdes meele tuletada midagi vana ja ammu unustatud; kahtlemata pidi Monte Claudio ligidus mõju avaldanud olema 34, parem:.. olema mõju avaldanud. — Tarbetumalt asesõna „ma“, kus verbi vormi lõpp ise isiku ära määrab: kõige paremal juhtumisel nägin (ma) villaseid selgi 18; mida mööda (ma) praegu astusin 37; pärast und nägin (ma), et .. 34.

Sõnastikust, mis Rumoril kaunis rikas, olgu nimetatud hea sõna „habetunud“ 61 (hábemega kaetud); ebamõõduline 9 (disproportsionalne).

Mändmetsa teose keele silmapaistvam viga on see, et sel sihikindlus puudub: kord tarvitatud vormi ei peeta läbi kogu raamatu kinni, ja vahel juhtub mõni ootamata vorm esinema, mida normalses kirjakeeles enam ei tarvitatagi.

Mändmets on katsunud mõnes kohas ka i-lisi paljusi tarvitada: naeratus huulil 63, põõninguil 6, asemile 44, kõis sarvis 113, kuid ei oska iga kord õiget vormi leida. Nii on tal ladville 35 *pro* ladvule, sama viga ka latvi 105 *pro* latvu, ilmi 60 *pro* ilmu. Tarbetumaid sid-lõpulisid osastavaid olen ainult ühe märganud: tühjasid 32 *pro* tühje; muidu aga valitseb tal paljuse osastavis suur ebajärjekindlus: alguses on tal -eid; mehiseid 112, helepunaseid 15, väikseid 134, pärast aga -id: kohusid 78, hobusid 78, veri punasid 28; -sid asemele -sj: töösi 41, juttusi 82; kivisi 94 *pro* kivisid või kiva; palgedel 63, aga palede 7 *pro* palette; okkadega



12, aga okaste 33; jäme viga: ladvade 45 *pro* latvade; sadande 49 *pro* saja; ilusassekaari 68 *pro* kaare; peeneid 95 *pro* peeni; lainte 97, *pro* lainete; kobedasse mullasse 104 *pro* mulda. — Tegusõnas peale ülemal nimetatud vigade järjekindlusetus -ivad ja -id lõpu poolest; rippuvad 44 *pro* ripuvad.

Üksikud sõnad ja tuletus: tuntavalt *pro* tunduvalt; siinolemise 36 *pro* siinoleku või siinolu; nii võrt 38 *pro* nii ehk seda võrd; käevarsi 64 *pro* käsivarsi; veelinnud 90, parem vesilinnud; öösese niiskuse 97, parem öise niiskuse; ootas viimast (*pro* viimist) tundi 113; saladuslik 6, parem salapärane.

Süntaks: puu otsa pandult (ilusam: panduna) lehvib ta 11; see seisab madala müüri ümber piiratult (*pro* piiratuna) müüri keskel 19. Tarbetumad järelsõnalised rektioonid: õue peal 23 *pro* õues; me seisime akna peal 40 *pro* aknal; niisuguste tegude pealt tabada 77 *pro* niisugustelt tegudelt tabada 77; lehevanikute sisse (*pro* lehevanikutesse) peidetud 13. — Kuidas süda nooruse elevusega (ilusam; nooruse elevusel) tuksuma lööb 101.

Mis sõnadesse puutub, siis on Mändmetsa keel selles teoses üsna rikas, iseäranis maaelu kohta käivate sõnade poolest, mille hulgas mitmed murdelised. Muude seas konstateerin meeleheaga, et ta sõna „vilgas“ (s. o. elav, kärmas) tarvitab: vilkaid kalu 87.

Lõppeks veel üks üleüldine märkus. Võib olla, et mitmed siin esile toodud vead mitte kirjaniku enda arvesse ei ole pandavad, vaid kirjutajate, korrektorite, kes heaks arvasid, ja sagedasti õigusega, käsikirja keelt parandada.

Joh. Aavik.

---

## Bibliografia.

### Raamatud.

a) ilmunud, aga toimetusele saatmata jäetud:

J. Normann-Põhjalane, Nooruse pildid. Näitemäng lastele kahes järgus, lauludega. Tartus, 1913. Hermanni tr. ja kirj. 24 lk.

H. J. Schmalz, Kae määrne hää õnn. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16<sup>o</sup>. 24 lk. H. 5 kop.

Tartu Eesti Majanduse-Ühisuse Aastaraamat 1908—1912. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup>. 96 lk.

Tartu Eesti Majanduse-Ühisuse Aruanne 1912. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup>. 16 lk.

Tartu Eesti Majanduse-Ühisuse Põhjuskiri. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16<sup>o</sup>. 16 lk.

„Vanemuse“ 1912. aasta aruanded. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup>. 15 lk.

Aruanne Tallinna Eesti Käsitöölise Avitamise Seltsi tegevuse üle 1912. a. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 27 lk.

Busch, Wilhelm, Möldri tütar. Seitse rätseppa. Eestist. T. Kuusik. Tallinnas, 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 8<sup>o</sup> 15 lk. H. 10 k.

J. Frederiksen ja R. Cleve, Lühike lehmälüpsmise õpetus. Eestist. J. Johanson. Tallinnas, 1913. Kündja kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 29 + 1 lk. H. 15 k.

Richard Gene, Nahkhiir. Laulude sõnad. Kolmevaatusline operett. Joh. Straussi muusika. Aleksander Trilljärve tõlge. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 28 lk.

A. K. Green, Saatusline ehe. Tallinnas, 1912. J. Ploompuu kirjastus. A. J. Perti tr. 8<sup>o</sup>. 76 lk. H. 40 k.

T. Kuusik, Tola Wanka. Venerahva muinasjutt. Tallinnas, 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 8<sup>o</sup>. 16 lk.

M. Neumann, Põline tamm. Lugulaul Romanowi valitseva sugu 300-aastase juubeli puhuks. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 15 lk.

A. Prants, Laste raamat. Tallinnas, 1912. „Ristrahwa Püha-päewalehe“ kirjastus. A. Mickwitzi tr. 8<sup>o</sup>. 32 lk.

H. Prants, Eesti rahva ajalugu. Tallinnas, 1912. K. Sööti kirjastus. A. J. Perti tr. 8<sup>o</sup>. 264 lk. H. 1 r. 20 kop.

Rapla kaubatarvitajate-ühisuse kalender 1913. Tallinnas, 1912. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 48 lk.

Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi 1912. a. aruanne. Tallinnas, 1912. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup>. 48 lk.

Ühiselu tähtsamat 1913. a. jaoks. S.-Peterburg, 1912. „Ühiselu“ kirjastus. J. Topmanni tr. 8<sup>o</sup>. 118 + 22 lk.

#### b) Toimetusele on saadetud järgmised uued raamatud:

Eduard Wilde, Jutustused. Tallinnas, 1913. „Mõtte“ kirjastus. J. Topmanni tr. 8<sup>o</sup>. 184 + 2 lk. H. 1 r. 25 kop.

Uus sõjaväe teenistuse seadus. Eraväljaanne. „Hariduse“ kirjastus. Tallinnas 1913. 32 lk. 8<sup>o</sup>. H. 20 kop.

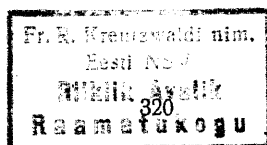
K. Illimar, Ühenädaline karjakasvatuse-kursus. H. Leoke kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. H. 40 kop. 79 lk. 8<sup>o</sup>.

Jakob Liiv, Vare. Neljavaatusline kurbmäng. Kirjastaja H. Leoke. Viljandis. 79 lk. H. 70 kop.

O. Luts, Kapsapää. Nali ühes vaatuses. „Postimehe“ tr. Tartus, 1913. 40 lk. 8<sup>o</sup>. H. 40 k.

O. Luts, Pärijad. Nali ühes vaatuses. „Postimehe“ tr. Tartus, 1913. 40 lk. 8<sup>o</sup>. H. 40 k.

Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat 1912. Tartus 1913.



# Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanded.

## I.

### Kuukiri „Eesti Kirjandus“.

- Kolmas aastakäik. 1908. 472 lhk.  
Neljas aastakäik. 1909. 496 lhk.  
Viies aastakäik. 1910. 512 lhk.  
Kuues aastakäik. 1911. 488 lhk.  
Seitsmes aastakäik 1912. 518 lhk.

## II.

### Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused.

1. W. Reiman, Kivid ja killud. I. 1907. VIII+172 lhk.
2. M. Kampmann, Eesti vanem ilukirjandus. 1908. V.II+150 lhk.
3. M. Lipp, Masingite suguvõsa. 1908. XVI+216 lhk.
4. J. Jung. Muinasteadus eestlaste maalt. III. 1910. XXI+230 lhk.
5. Kreuzwaldi ja Koitudla Kirjavahetus. I. ja II. 1910/1911. XV+826.
6. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat. I. 1909. IV+200 lhk.
7. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II. 1910. IV+194 lhk.
8. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat III. 1911. IV+206 lhk.
9. J. Kurrik, Kiirkirja õpetus. 1910. 92 lhk.
10. M. Kampmann, Eesti kirjanduse loo peajooned. Esimene jagu 1912. VIII+320 lhk.

## III.

### Eesti Kirjanduse Seltsi keele-toimekonna väljaanded.

1. Matematika sõnastik. 1909. 31 lhk.
2. Maadeteaduse sõnastik. 1910. 22 lhk.

## IV

### Eesti Kirjanduse Seltsi rahvakirjanduse-toimekonna väljaanded.

1. A. Kuusk Keemia algõpetus 1908. XII+92 lhk.
2. Äschylos, Kinnineeditud Prometheus, Kreeka keelest ümberpannud J. Jõgewer. 1908. 52 lhk.
3. M. J. Eisen, Eestlaste sugu. I. ja II. 1909—1911. 235 lhk.
6. Th. Pantenius, Üksi ja vaba. I. ja II. Ümber pannud K. A. Hindrey. 1910—1911. 660 lhk.
7. K. E. Sööt ja Gustav Suits, Eesti Luule. 1910. VIII+350 lhk.
8. J. Ostrov, Kalakasvatus väikestes tiikides. 1910. 98 lhk.
9. P. Hellat, Tervise õpetus. Teine trükk. Ilmunud 12 annet. 384 lhk.

## V.

### Eesti Kirjanduse Seltsi kooli-kirjanduse-toimekonna väljaanded.

#### Koolikirjandus.

- 1 a, b, c. A. Bilov, Aritmetika ülesannete kogu keskkoolidele. I.—III. jagu. 1908, 1909, 1910. 112, 124, 128 lhk.
- 3-a. J. Sarv, Füsika õpetus. I. 1910. 128 lhk.
4. J. Kalkun, Mineralogia käsiraamat. 1911. 152 lhk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

# „EESTI KIRJANDUS“

ilmub k al 1913. korralikult üks kord kuus 2—3 poogna suuruses heal paberil. Vastutawa ja tegeliku toimetaja kohused on J. Jõgewer oma peale võtnud. Teda teatab väljaandmisel laiendatud kuukirja-toimekond järgmiste liikmetega: J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga, W. Reiman, J. Tõnisson.

Kuukiri toob 1913. nagu siia maani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lühemaid teateid kirjanduseliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja kõikide ilmutate Eesti keeli raamatute nimekirja.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikka, kunstnikka ja arvustajaid kuukirjale lahkelt kaastööd lubanud. Aasta jooksul avaldavad temas peale toimekonna liikmete pikemaid ehk lühemaid töösid ja teateid: F. Akel, F. Ederberg, H. Einer, E. Enno, A. Gailit, K. A. Hindrey, Aino Kallas, O. Kallas, N. Kann, F. Karlson, K. Konnik, H. Koppel, F. Kuhlbars, J. Köpp, H. Lampson, K. Leetberg, B. Linde, M. Lipp, J. Lõo, A. Lüüs, M. Okas, P. Olak, E. Peterson, H. Pöld, H. Prants, H. Raudsepp, M. Reichenbach, Kr. Ruad, D. Rootsmann, K. Saral, J. Sarv, J. Semper, E. Schönberg, G. Suits, J. Tammemägi, A. Thomson, M. Treumann, F. Tuglas, H. Walk, J. W. Weski, G. Wilberg.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitavam: Tartu, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II. aastakäik.	1907.	120	lhk.	30	kop.
III.	1908.	472	„	2	rubla 50 kop.
IV.	1909.	496	„	2	„ 50
V.	1910.	512	„	2	„ 50
VI.	1911.	488	„	2	„ 50
VII.	1912.	488	„	2	„ 50

**Kuukirja-toimekond.**

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

